Carlo Michelstaedter
A MEGGYŐZŐDÉS ÉS A RETORIKA
222 oldal (Budapest, 2013, Medicina Könyvkiadó Zrt.)

Gyakran előfordul, hogy egy könyvet nem annak a tudományágnak a képviselői adnak ki, ahova tartozik, hanem magánkezdeményezések és független egyéni erőfeszítések révén válik elérhetővé. Így van ez most is, Michelstædter főművének az esetében, amely nem illik a mai filozófiai „kánonokba". Nem is a filozófia hivatalos képviselői és bejáratott csatornái adták ki, hanem a Medicina Kiadó vállalkozott a megjelentetésére, vélhetően a fordító, Ördögh Éva és Pál József erőfeszítései nyomán. Már négy éve elkészült, de reméljük, hogy beszerezhető még, mert több szempontból fontos könyvről van szó. Egy goriziai fiatalember írta 1909 körül diplomadolgozatként, ám megvédeni már nem tudta, mert egy évvel később, huszonhárom évesen öngyilkos lett. Annyira különleges, intenzív és jó a mű, hogy e tények nem sokat vonnak le az értékéből. Ráadásul professzionális a szerkesztés. Legfeljebb Giorgio Pressburger előszavát sajnálhatjuk, aki mindjárt a második oldalon kiemeli a szerző zsidó származását és Auschwitzot is szóba hozza. Michelstædter sorsa – és zsenialitása – kísértetiesen hasonlít Otto Weiningeréhez, és valószínűleg nemcsak Weininger, de Michelstædter is sajnálná, hogy témái dacára a származását emelték ki.

Itt a retorika nem a középkori hét szabad művészet egyikeként értendő, hanem pejoratív, negatív értelmű. A szerző számára *„az individualitás inadekvát érvényesülése"* (104. o.), amivel *„közös gyengeségre apellálva, kölcsönös biztonságot teremtettek"*. (152. o.) Valami, ami megteremti például a betegeket. (106. o.) *„A nevek rendszere* – amely – *tükrökkel tapétázza ki az emberi nyomorúság szobáját"*. (107. o.) Nem pusztán a beszédkényszerről van szó, hanem egy általános hozzáállásról és módszerről, amely mindig a „másra" *(to heteron)* épít és irányul.

Ezzel szemben áll a meggyőződés – talán inkább bizonyosság *(persuasione)* –, amely a szerző felfogásában mindig önlétet, önbizonyosságot jelent. Nagyon figyelemre méltó – és ez adja a könyv igazi különlegességét –, hogy Michelstædter bár görög műveltségű és orientációjú volt, az Osztrák–Magyar Monarchiában élve lényegében az indiai metafizika egyik kulcsfogalmát, az *átman*t, az önvalót világította meg a meggyőződés vagy bizonyosság fogalmával. Egyáltalán nem ez volt a kimondott szándéka – a témával kapcsolatban valószínűleg csak egyetlen művet, az Otto von Böhtlingk által szerkesztett *Indische Sprüche*t ismerte –, mégis, amit görög műveltsége és tájékozottsága alapján meggyőződésként kifejtett, az szempontunkból nem más, mint az *átman* megvilágítása is.

„A meggyőződés egyedül abban él, aki magától él". (46. o.) *„Az a meggyőződéses, akinek magában van az élete"*. (Uo.) A meggyőződés nem más, mint *„önmaga tényleges birtoklása"*. (59. o.) Az *„abszolút individuum"* (68., 100–102. o.) állapota. *„Olyan egyén[é]*, aki önma*gában bírja az igazságot"* (84. o.), közel hozza a távoli dolgokat és a jelenben kelti életre azokat. (90. o.) Szilárd érték, amely *„nem merül ki, nem veszik el a különös kapcsolatok sodrában, hanem valahol mélyen mindig állandó és változatlan marad"*. (99. o.) *„Szélsőséges*

tudat", amely *„egy a dolgokkal, magában bírja az összes dolgokat"*, *„egy"* és *„folytonos"*. (129. o.)

Mint a hivatkozásokból látható, ezek a meggyőződésre vonatkozó michelstædteri meghatározások szerteszét találhatók a műben. Ennek az az oka, hogy sokszor közvetve, úgy próbálja felmutatni, hogy az ellentétéről beszél, vagyis, hogy megmutatja, milyen a nem meggyőződéses állapot. Itteni értelmezésünket előtérbe tolva, Michelstædter többnyire egy *anátman* tanítást fejt ki: azzal foglalkozik, hogy mi minden a nem-önvaló, hogy milyen a nem-önlét. Hogy az ember mennyire nem önmaga, mennyire kiszolgáltatja magát a „más" különféle formáinak: a jövőnek, a nem-birtoklásnak, a hiányosságnak, az életakarásnak (a platóni *philopszükhiá*nak), az érzékszerveinek, a tudománynak, a társadalomnak és természetesen a retorikának. Mindez elképesztően tragikus karaktert ad a műnek. Például a hidrogén és a klór atom egymásrautaltságáról írt példázata (50–52. o.) az egyik legmegrázóbb, amit a párkapcsolatokról valaha írtak. Hasonlóan értékeljük az elvárásról, a viszonzás igényéről, az önző adásról írt gondolatait is. (84–91. o.)

Kétségtelen, hogy Michelstædter némileg túlzásba vitte a tragikus és drámai szemléletet, olykor már-már a nihilizmusig és az anarchizmusig jutva saját *anátmavádá*jában. Nélkülözte a történelmi Buddha ezzel kapcsolatos higgadtságát és felülemelkedettségét, s általában kevésnek minősíthetjük azokat a hagyományos inspirációkat, amelyek Parmenidész, Hérakleitosz, Szókratész, Platón, a Prédikátor, Jézus Krisztus vagy Petrarca felől hozzá eljutottak.

Túldramatizálás ide vagy oda, mégsem mondhatjuk, hogy az ilyen részeknek nincs igazságtartalmuk. Ellenkezőleg. Amire ez a huszonkét–huszonhárom éves ifjú megtaníthat bennünket, az pontosan a dolgok, összefüggések és értékelések tragikus-realisztikus aspektusával való bátor szembenézés, ennek az arculatnak a felhasználása, alkalmazása az önbizonyosság, az önlét útján, amit feltételként meg is fogalmaz. Szempontunkból tehát az *átmaváda* és az *anátmaváda*, az önmagamra és az önmagam hiányára vonatkozó megfontolások egy szigorú, egyéni kombinációját is olvashatjuk.

Michelstædter nem rendszerelvű, inkább költői filozófus, de gondolatmenetei és megfogalmazásai teljesen logikusak, koherensek és filozófiaiak. Így az ember megint csak elcsodálkozik azon, hogy milyen részlegesek, speciálisak és szűkek lehetnek azok a mai filozófiai „kánonok", amelyekbe nem fért bele.

H. R.

Rolf de Heer
AZ ŐSLAKOS
Ausztrál filmdráma, 108 perc (2013, Entertainment One)

Két világ közt – így lehetne összefoglalni *Az őslakos*t (*Charlie's Country*), és ekként jellemezhető a Yolngu törzsből származó címszereplő, David Gulpilil saját élete is, amely a tradicionális *aboriginal* létmódot képviseli az azzal diametrálisan ellentétes, brit gyarmatosítók által szisztematikusan szétrombolt, modern Ausztráliában.

Az őslakos a holland születésű, de Sydneyben felnőtt Rolf de Heer ausztrál bennszülötteket szerepeltető trilógiájának záródarabja: a hipnotikusan gyönyörű *Tíz kenu* (*Ten Canoes*, 2006) mitikus világa a kolonizáció előtti, háborítatlan életet jeleníti meg Gulpilil elbeszélésében, a *Nyomkövető* (*The Tracker*, 2002) a „civilizált Nyugat" betöréséről nyújt lesújtó látleletet, míg ismertetőnk tárgya a jelenkori állapotokat dokumentálja a leghíresebb ausztrál őslakos színész döntően önéletrajzi vonatkozású történetében.